

Òbits de personal militar que figuren en el *Registro Civil* de Manresa entre gener del 1838 i juny del 1854

Joan Ribas i Deix

Introducció

En el registre civil de mortalitat que es troba a l'Arxiu Comarcal del Bages i que comprèn des de l'any 1838 fins part del 1854, apareixen de tant en tant registres d'òbits de personal militar, que són els que ens proposem estudiar en aquest treball.

El moment històric va des de l'Abraçada de Vergara a finals de la Primera Guerra Carlista (1833-1840) fins a l'epidèmia de còlera (juny de 1854). El període abasta, per tant, l'episodi de la Guerra dels Matiners (campanya montemolinista), de setembre de 1846 a maig de 1849. Va ser una època amb grans problemes socials, i descontentament de la pagesia a causa dels canvis provocats per l'arribada de la revolució industrial.

Manresa, per la seva situació geogràfica en el centre de Catalunya i del Bages, era un lloc idoni per l'acantonament de tropa de guarnició estable o que estigués de pas cap a les comarques veïnes, com la Segarra, el Berguedà, la Cerdanya, el Lluçanès i l'àrea del Cardener. La presència de personal militar en una població implica sempre conseqüències sanitàries: quant a aspectes higiènics o bé quant a l'intercanvi de malalties, especialment durant les epidèmies, entre els autòctons i els soldats.

Aquestes tropes sojornaven especialment en el Castell de Puigterrà

Hospital de Sant Andreu, sala militar de la Immaculada, any 1916.

(*fuerte de Santa Isabel*), situat llavors fora muralles, les aigües residuals del qual drenaven també fora d'elles, cap al Torrent dels Predicadors. Incidentalment hi hagueren tropes a edificis situats en el Parc de la Seu i en la zona del Convent de Sant Domènec.

Cal pensar que en els moments de lleure, la tropa es relacionaria amb el personal civil.

L'acció més important a les rodalies de Manresa va ser la d'Avinyó, el 16 de novembre de 1848, i com a conseqüèn-

cia Tristany s'apoderà del raval de Sant Andreu de Manresa. Segons Llord, les tropes isabelines comandades per Manzano (regiment d'Infanteria de la Unión núm. 28 i mig esquadró de cavalleria), que eren d'un total de 1.100 homes, deixaren 30 morts i més de 60 ferits. Tan sols un surt en els nostres llistats. Les tropes carlines comandades per Cabrera, Borges, R. Tristany i Gouffon tenien 2.000 infants i 200 cavalls.

Del conjunt de 7.484 òbits que hi ha inscrits en el Registre durant aquells

anys, hem considerat que 222 corresponen a personal militar actiu; els familiars i militars retirats són considerats autòctons civils. Només dues defuncions consten explícitament com a pertanyents a les forces carlines (probablement eren presoners). Recordem que els ferits carlistes eren tractats sovint en les masies afins situades prop dels camps de batalla; i els morts eren enterrats allà mateix.

Distribució temporal dels òbits militars

Aquests 222 registres es troben distribuïts durant dos lapses temporals ben delimitats: el primer va de 1838 a 1840 i el segon de 1847 a 1853. Entre ambdós períodes (1841 a 1846) tan sols hi ha 11 òbits.

1838-1840	99 òbits
1841-1846	11 òbits
1847-1854	112 òbits
TOTAL	222 òbits

Al primer període, a l'igual que en el registre de personal civil, les dades són molt incompletes i, entre els paràmetres que són deixats en blanc, hi ha malhauradament la causa de la mort.

En canvi, en els registres de l'últim període, les dades són ja completes en la majoria de casos, i, a més de detalls acurats sobre la procedència del difunt així com de la seva adscripció a unitats militars, gairebé sempre hi figura la causa de la mort.

Dels 222 difunts hi consta el motiu del decés en 102 casos, o sia, un 46% de les defuncions.

Distribució d'òbits per mesos

El resultat de l'estudi de la mortalitat per mesos no és gaire significatiu. El mes de març és el que té més òbits, amb 27, i el mes d'octubre el que menys, amb 12.

Distribució d'òbits per edats

La major part dels difunts tenien entre 20 i 24 anys. El més jove tenia 18

anys. El més gran era un tinent de 66 anys.

Distribució segons les causes de mort

Els òbits dels militars els hem agrupat, tal com vàrem fer en el treball previ d'òbits civils, en grups de diagnòstics. De les 222 defuncions, hem trobat que n'hi ha 102 amb causa de mort, o sigui un 46% de defuncions.

Entre aquests 102 diagnòstics, esmentarem els més freqüents:

- 32 òbits per tisi
- 14 de calentura tifoide
- 10 de febres
- 9 per diversos processos nerviosos: meningitis, cefalitis, calentura nerviosa, congestió i derram cerebral.
- 8 per varis processos digestius.
- 8 per ferides

Grup Medicina Legal:

Destacarem que només en 9 casos (4 %) la mort és conseqüència d'un traumatisme (8 per ferides i 1 ofegat). És una xifra baixa que fa ratificar el fet que a l'exèrcit isabelí els ferits eren transportats a hospitals de campanya i els morts sovint enterrats prop del lloc del combat; Pirala detalla aquest procedir en descriure les lluites al voltant de Peracamps.

No hi ha cap mort per cremades. A la població civil en trobarem 14, que representaven un 0,46% del total de defuncions amb diagnòstic.

Processos neurològics

N'hi ha 9 amb diferents causes, distribuïdes de la següent manera:

- 3 "calentura nervosa"
- 2 "congestión" i "derrame cerebral"
- 1 "meningitis"

- No hi ha epilèpsies. Dels 25 casos que trobarem a la població civil, la major part correspon a infants (19) i

dones (5) i tan sols un correspon a un home.

Malalties infeccioses i processos febrils

La tisi és la més freqüent de les causes de la mort; n'hi ha 32 casos (31,3%). Era una malaltia probablement afavorida per les condicions de l'aquartermament. En alguns casos especifica tisi com a "pulmonar, raqueal, tuberculosa, laringea o de 3º grado".

Hi ha dos òbits per verola a l'any 1848, coincidint amb una petita epidèmia a l'estament civil.

A l'any 1849 pot observar-se un brot de tifoides, amb 8 casos entre 14 òbits per aquesta causa.

Com a processos febrils hi ha 9 casos de diverses "Calenturas" (adinaímica, atàxica, hécetea, colicativa, etc.) i 1 de "fiebre ética".

Processos digestius

En total 9 òbits amb diverses nomenclatures ("gastroenteritis", "peritonitis", "gastritis crónica", "gástrica viliar").

Quant als processos que hem agrupat com a digestius, mentre calcularem una freqüència d'un 25,1% en la població civil, entre els militars sols n'hem trobat un 7,7%. Això s'explica per la gran mortalitat que, per aquesta causa, presentaven els infants. La relació en la població civil era de 3 infants per cada adult.

A diferència de la població civil, en els militars no hem trobat disenteries, ni diarrees.

Trastorns respiratoris

Tres casos de "pulmonía", un d'ells "con superación" i un cas de "pleuritis". No hi consta cap "asma".

Neoplasies

Tres casos de tumor.

Miscel·lània

Incloem en aquest grup els òbits amb diagnòstics que corresponen a signes i símptomes generals, difícils de catalogar i d'extreure'n versemblants. Entenem així els tres casos de "*hidropesia*", un cas per "*marasmo*" i un altre per "*gangrena*".

Adscripció problemàtica

Hi ha diagnòstics que tenen una adscripció problemàtica, ja sigui perquè indiquen implícitament que no hi ha diagnòstic o per una incorrecta expressió manuscrita de la causa de la mort. Agrupem en aquest grup els casos de: "*afección reuma*", "*cardiajea*", "*ca-ries*" i "*regnatitis*".

Distribució segons la graduació militar i lapse temporal

Dels 222 registres, sols en 1 no hi figura la graduació militar i 2 pertanyen a l'exèrcit carlí.

En la següent taula exposem la distribució segons el grau i el període històric d'activitat militar en què està registrat l'òbit.

Període	1838 a 1840	1841 a 1846	1847 a 1853
Exèrcit Isabelí			
Total	220	98	111
Tropa			
Soldats	187	72	106
Soldat llicenciat	1		1
Soldats cornetes	3	2	1
Soldat trompeta	1	1	
Soldat tambor	1	1	
Gastador	1		1
Milicià	1	1	
Mosso d'esquadra	1	1	
Sapador	1	1	
Sapador 2	1	1	
Artillers	1	1	
Artillers 1	1	1	
Subcaporal Rond. vol	1		1
Caporals	1		1
Caporals 1	5	5	
Caporals 2	2	2	
Suboficials:			
Sergent 1	2	2	
Sergent 2	4	4	
Oficials:			
Tinents	1	1	
Tinent R.	1		1
Capità	1	1	
Caps:			
Tinent Coronel	1		1
?:	1	1	

Any 1846, número 57, Manresa: "*á diez y seis de Febrero de mil ochocientos cuarenta y seis. Hoy a muerto D. Juan Paulino Delamo natural de Belmonte de Tajo provincia de Madrid de edad 30 años su estado casado de profesión Teniente Coronel de los Ejércitos. Su enfermedad... Testamento... Vivía en... Se ha enterrado en el cementerio de Manresa*" (no hi ha dades dels pares).

Explícitament hi consten en el llistat dos difunts de l'exèrcit carlista; copiem literalment llurs inscripcions manuscrites.

Any 1840, mes de març: "*Día veiente y tres de los dichos, murió D. Juan Viciano Teniente de los Carlistas prisionero*".

Any 1849, mes d'abril, Número 121, Manresa: "*á diez y ocho de abril de mil ochocientos cuarenta y nueve.*

Hoy ha muerto *Isidro Plans* natural de *Rubí* provincia de *Barcelona* de edad *31 años*, su estado *soltero*, de profesión *carlista*. Su enfermedad *de una herida de campaña*. Testamento *no hizo*. Vivía en... Se ha enterrado en *Manresa*. Padres *José - Mª Roig*. Su profesión *labr*. Pueblo de su naturaleza *Manresa*, provincia *Barcelona*".

Procedència

El lloc d'origen del personal militar és molt variat. Venien de pobles de tot Espanya. Destaca, potser, un major predomini de procedència de pobles petits i no tant de les ciutats més grans. No el detallem perquè considerem que no té relació amb l'òbit.

Relació d'unitats a les que estaven adscrits els difunts:

No consta	43
Carlistes	2
América 14 de línea	2
Artillería 1 br. montaña	1
Artillería 1 regimiento	1
Artillería 3 depósito	1
Artillería del Norte	1
Batallón guías general	1
Batallón móvil Barcelona	2
Baylen 5 ligero reg. in.	11
B. provisional Cataluña	1
Cazadores n. 9 Bat.	1
Compañía movilizada Manresa	1
Constitución 29	12
Córdoba	3
Ejércitos, de los	1
Escuadra, mozo	1
Franco de Cataluña	10
Granada 34, Reg. In.	7
Infant. Prov. Murcia	1
Ingenieros 1 regimiento	1
Inmemorial del Rey	1
Málaga 20 de línea	2
Migueletes	1
Milicia nacl. Balsareny	1
Oporto	3
Paulea de Manresa	1
Reg. Caba. del Infante 4 L	2
Reg. Cab. Navarra	2
Reg. Cab. Navarra 7 Ligero	5
Reg. Inf. 1 Ligero	5
Reg. Inf. del Rey	8
Rondas Volantes	2
Saboya 5 Ligero	7
San Marcial 45	10
Teniente retirado	1
Unión 28	15
Voluntarios de Cataluña	3
Zamora 8 de línea	26
Zapadores	1

MORTALITAT MANRESA EXERCIT (1838 - 1853)

DISTRIBUCIO DELS OBITS SEGONS ANY I MES

Total òbits : 222

ANY/ mes	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	=	
1838	1	7	6	4	2	2	1	10	7	1	5	2	=	48
1839	.	1	1	1	1	1	1	2	4	2	1	3	=	18
1840	8	9	8	1	2	1	4	.	.	.	.	.	=	33
1841	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	=	0
1842	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	=	1
1843	.	.	.	.	.	1	.	.	2	1	1	.	=	5
1844	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	=	0
1845	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	=	1
1846	.	2	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	=	4
1847	.	.	1	2	1	.	.	1	1	1	1	1	=	9
1848	3	2	1	2	4	2	.	1	.	.	2	1	=	18
1849	3	2	2	3	3	4	4	7	2	3	1	.	=	34
1850	2	1	5	2	2	2	8	1	.	1	1	1	=	26
1851	.	.	3	1	.	2	1	.	.	1	2	3	=	13
1852	.	.	.	1	1	.	1	.	.	.	.	1	=	4
1853	.	.	.	.	.	1	1	.	2	1	1	2	=	8
	17	24	27	17	16	17	21	22	19	12	16	14	=	222

Conclusions

- La mortalitat es concentra en dues èpoques (38-40 i 47-53), possiblement coincidint amb una presència més gran de tropes a Manresa i al seu entorn.
- Els ferits i els morts en campanya devien ser tractats i enterrats al mateix lloc, perquè hi ha pocs òbits per traumatismes.
- En comparació amb la població civil, destaca d'entrada la poca mortalitat digestiva, però un cop hem separat els infants i les dones aquesta mortalitat és similar.
- Elevada mortalitat per tisi, probablement afavorida per les condicions de l'aquarterament.
- No hi ha òbits per causa cardíaca, ni de causa asmàtica.

Bibliografia:

LLORD, Josep: *Campanya montemolinista de Catalunya o Guerra dels*

Matiners. Imp. Altés, Barcelona, 1926.

MUNDET I GIFRÉ, Josep M.: *La primera guerra carlina a Catalunya*. Apèndix II, p. 403. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

PIRALA, Antonio: *Historia contemporánea. Segunda parte de la Guerra Civil. Anales desde 1843 hasta el fallecimiento de Don Alfonso XII*. Tomo I. Madrid, Felipe González Rojas editor, 1893.

RIBAS i DEIX, Joan: *Mortalitat a Manresa (1838-1854): Contribució a l'estudi dels òbits d'aquest període, inscrits en el "Registro Civil de Muertos de Manresa"*. Tesi Doctoral. Facultat de Medicina, Universitat de Barcelona, 1996.

Joan Ribas i Deix
Metge